

ЛІЦЕНЗУВАННЯ ТА АКРЕДИТАЦІЯ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПОТЕНЦІАЛ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті здійснено узагальнення напрацьованих українських вчених і практиків, що вивчали процеси ліцензування і акредитації закладу вищої освіти як процеси, що характеризують потенціал та ефективність діяльності установи; показано, що процедура акредитації є основною процедурою у сфері вищої освіти, яка поряд із процедурою ліцензування освітньої діяльності закладу вищої освіти становить основу механізму регламентації діяльності установи та системи забезпечення якості вищої освіти в Україні; проаналізовано етапи розвитку ліцензійно-акредитаційного процесу за часів незалежності України (Н.

Сафонова); зроблено висновок, що в Україні склалася практика ліцензування і акредитації закладів вищої освіти; розкрито зміст методичних рекомендацій щодо акредитації освітніх програм вищої освіти України, які були розроблені членами консорціуму проекту QUAERE за результатами вивчення практики акредитації у країнах Європейського Союзу; зроблено висновок про важливість ефективного управління процесами ліцензування й акредитації закладу вищої освіти, а також підкреслено значення державного контролю в у сфері ліцензійної та акредитаційної діяльності.

Ключові слова: акредитація; етапи розвитку ліцензійно-акредитаційного процесу; заклад вищої освіти; ліцензування; управління процесами ліцензування й акредитації закладу вищої освіти.

<https://doi.org/10.28925/1609-8595.2019.4.1925>

Вступ. Розвиток вищої освіти в Україні спрямований на ефективність діяльності закладів вищої освіти, забезпечення якості підготовки фахівців з вищою освітою. В умовах реалізації нового Закону України «Про вищу освіту», початку діяльності Національної Агенції забезпечення якості вищої освіти значної актуальності набувають два взаємопов'язані процеси: ліцензування закладу вищої освіти й акредитація закладу вищої освіти, які визначають потенціал й готовність закладу освіти до надання якісних освітніх послуг та ефективність діяльності закладу щодо реального забезпечення якості вищої освіти. Різні аспекти проблеми ліцензування й акредитації у сфері освіти досліджували В. Бугров, А. Гожи́к, Д. Щеглюк, Е. Бекірова, В. Вікторов, С. Вітвіцький. Організаційно-правові засади надання освітніх послуг закладами вищої освіти розглядалися Л. Головій. Акредитація освітньої програми як вид адміністративної процедури у сфері вищої освіти в Україні досліджувала Н. Губерська. Також досліджувалися питання акредитації і перспектив університетського розвитку (О. Панич), мета і зміст процедури ліцензування освітньої діяльності (І. Хомишин) тощо. Цікаве дослідження було проведено А. Шевцовим щодо акредитації закладів вищої освіти та діяльності акредитаційних організацій у Сполучених Штатах Америки.

Мета статті – проаналізувати наукові праці щодо взаємозумовленості двох процесів державного регулювання у вищій освіті, які визначають потенціал закладу вищої освіти (ліцензування) й ефективність його реалізації (якісні показники) у практичній діяльності (акредитація).

Ліцензування та акредитація закладу вищої освіти. Адміністративна процедура акредитації, як зазначає Н. Губерська (2015), відноситься до основних видів процедур у сфері вищої освіти, поряд із процедурою ліцензування освітньої діяльності становить основу механізму регламентації діяльності закладів вищої освіти та системи забезпечення якості освіти в Україні. Особлива роль державної акредитації, як вважає Л. Губерська (2015), полягає у тому, що вона гарантує відповідність якості та рівня навчання державним вимогам, а випускники закладів освіти, що навчалися за акредитованими спеціальностями, мають право на отримання документа про освіту державного зразка (с. 91).

Вивчаючи розвиток ліцензійно-акредитаційного процесу за часів незалежності України, Н. Сафонова (2005) пише, що у процесі проведення реформування системи вищої освіти в Україні склалася практика ліцензування і акредитації закладів вищої освіти. Дослідниця виокремила й охарактеризувала три етапи розвитку цього процесу, а саме (Сафонова, 2005, с. 12–13): перший етап (1991–1995 рр.): етап формального вирішення питань про зміну системи вищої освіти та надання закладам вищої освіти певних рівнів акредитації; другий етап (1996–2001 рр.): з'явився ряд документів, які визначили принципи проведення ліцензування; третій етап розвитку та вдосконалення ліцензійно-акредитаційного процесу. Протягом першої половини 90-х рр. поступово посилювався державний контроль за умовами ліцензування закладів вищої освіти та особливо закладів недержавної форми власності, оскільки одна з цілей реформування системи вищої освіти полягала у дотриманні певних параметрів, яким мала відповідати національна система ліцензування та акредитації. Н. Сафо-

нова відзначає, що у 1996–1997 рр. сформувався новий механізм оцінки діяльності закладів вищої освіти, майже вдвічі скоротилася загальна кількість контрольних параметрів (Сафонова, 2005, с. 13).

Важливою складовою вимог до критеріїв стали показники наявності окремих елементів методичного та інфраструктурного забезпечення освітньої діяльності. Вже наприкінці 90-х рр., як відзначає дослідниця, істотно збільшилися ліцензовані обсяги прийому студентів на контрактній основі, що зробило заклади освіти самостійними, а державний сектор вищої освіти менш залежним від бюджетного фінансування, і як наслідок, менш підконтрольним органам державного управління. У 2003 р. Кабінет Міністрів України ухвалив постанову «Про ліцензування освітніх послуг», яка затвердила Порядок ліцензування освітніх послуг та нове Положення про Державну акредитаційну комісію, що чітко і конкретно регламентували процес ліцензування закладів вищої освіти. Н. Сафонова дійшла висновків про те, що певні особливості кожного з етапів ліцензійно-акредитаційного процесу передбачали необхідність коригування діяльності його учасників з метою вдосконалення вказаного процесу. Разом з тим, на думку вченої, динамічність цих процесів стала важливим організаційним заходом здійснюваних реформ та фактором, що вплинув на ефективність функціонування закладів вищої освіти (Сафонова, 2005, с. 13).

Розглядаючи акредитацію як механізм інноваційного стимулювання підготовки кадрів для ринкової економіки, В. Супрун (1999) зазначає, що на сьогодні достатньою умовою державного управління освітнім процесом виявляється створення та відповідне функціонування державно-громадської системи акредитації закладів освіти, обробки критеріїв і показників за кожним напрямком освітньої діяльності, її маркетингу в умовах динамічних змін ринку праці. Акредитацію можна розглядати як офіційне визнання державою відповідності діяльності закладу освіти державним вимогам і стандартам освіти з підтвердженням його статусу (Супрун, 1999, с. 2). В. Супрун вважає, що акредитація – це регулярна акція щодо визначення відповідності потенціалу та кінцевих результатів діяльності закладу вищої освіти державним стандартам, є необхідною складовою інноваційного управління освітою (Супрун, 1999, с. 7). Серед ключових цілей акредитації дослідник виокремлює такі (с. 7): 1) підвищення рівня підготовки фахівців і ефективності наукових досліджень за рахунок впровадження у вищій школі організаційно-економічного та правового стимулювання діяльності закладів освіти за критеріями кінцевих результатів роботи їх колективів; 2) інформованість суспільства про можливості одержання конкурентоспроможної освіти, що відповідає інтересам і здібностям особистості; 3) надання споживачу (одержувачу освіти і/або роботодавцю) гарантій якості вищої освіти; 4) стимулювання процесу вдосконалення освіти на основі систематичного самоаналізу власної діяльності закладом освіти; 5) забезпечення інтеграції акредитованих закладів вищої освіти у всесвітню систему безперервної освіти.

Аналіз структури організації вищої освіти дозволив сформулювати такі основні принципи системи

акредитації (Супрун, 1999, с. 7–8): необхідність державно-суспільного характеру управління підготовкою кадрів у країні; забезпечення об'єктивності оцінок і рішень у системі акредитації; спрямованість на інтеграцію з всесвітньою системою вищої освіти; стимулюючий взаємозв'язок підсумків акредитації з організаційно-економічною та соціально-правовою діяльністю закладів вищої освіти; орієнтування на світові стандарти якості та методологічну єдність оцінки діяльності закладів освіти; диференціація акредитації за профілем підготовки фахівців; обмеженість дії акредитаційного статусу; гласність і добровільність акредитації; багаторівневість статусу акредитованого закладу освіти. Дослідником визначено, логічно упорядковано та змістовно розкрито основні функції акредитації інноваційного типу (Супрун, 1999, с. 8): 1) стратегічна – розмежування якості освіти за рівнями, що визначаються державними вимогами; 2) практична – визначення рівня та рейтингу національних закладів освіти; 3) нормативна – науково-методичне забезпечення та регламентація акредитаційної експертизи діяльності закладів освіти; 4) координаційна – організація діяльності органів акредитаційної експертизи, створення відповідних структурних ланок, визначення напрямів, оптимізація процесу акредитації закладів освіти; 5) контрольна – визначення стану та тенденцій розвитку освітньої діяльності закладів освіти відповідно до державних вимог і прогнозу потреб суспільства у фахівцях; 6) діагностуюча – створення та підтримка систем порівняльних державних сертифікаційних показників і рейтингової оцінки, банків національних і міжнародних освітніх тестів; 7) синтезуюча – забезпечення узагальнення досвіду провідних закладів освіти, створення умов його розповсюдження, актуалізація на цьому ґрунті державних стандартів у сфері освіти; 8) інформаційна – забезпечення інформованості суспільства щодо ефективності діяльності та рейтингу закладів освіти. Загалом, визначені дослідником цілі, принципи та функції акредитації згруповано в три крупних блоки (Супрун, 1999, с. 8): 1) забезпечення державних гарантій якості освіти; 2) контроль рівня освіти; 3) забезпечення включення національної системи освіти до міжнародної мережі безперервної освіти.

У межах дослідження проблеми організаційно-правових засад надання освітніх послуг закладами вищої освіти України, Л. Головій (2010) проаналізувала закордонний досвід проведення акредитації закладів вищої освіти, зокрема таких країн як Сполучені Штати Америки, Франція, Великобританія, Нідерланди. Порівняльний аналіз процедур акредитації закладів вищої освіти зарубіжних країн дав змогу дослідниці встановити, що акредитація закладів освіти здійснюється за подібною схемою (Головій, 2010, с. 12): 1) проведення закладом вищої освіти аналізу своєї діяльності на відповідність встановленим вимогам акредитації; 2) безпосередня робота зовнішніх експертів у закладі вищої освіти; 3) підготовка зовнішніми експертами звіту про результати перевірки; 4) прийняття рішення про акредитацію відповідним органом. У цьому ж контексті науковець відзначає, що при всьому розмаїтті акредитаційний процес у більшості країн здійснюється за єдиною схемою (Головій, 2010, с. 9): встановлення

стандартів акредитації та доведення їх до закладів вищої освіти; самоаналіз закладу вищої освіти; оцінка діяльності закладу вищої освіти зовнішніми експертами; прийняття рішення про акредитацію відповідним органом; періодична переатестація закладів освіти; громадська оцінка якості освіти організаціями, які не залежать від держави.

Досліджуючи особливості акредитації діяльності закладів вищої освіти у Сполучених Штатах Америки, А. Шевцов та Н. Подольчак (2015) зазначають, що на сайтах та форумах по акредитації в США піднімаються в основному такі недоліки та проблеми: обмеження розвитку інституцій та інноваційності, здорожчення вартості навчання через високу вартість проведення акредитації, спільність стандартів призводять до стандартизації та пригнічення ідентичності в освіті, так звана «секретність» акредитації, бюрократична обтяжливість та нав'язливість, прояв конфлікту інтересів зацікавлених груп, відсутність чітких індикаторів проведення акредитації та ін. Разом з тим, ключовим позитивним аспектом в системі акредитації США є її незалежність від діяльності закладів вищої освіти та держави, а саме фінансова незалежність від державних органів влади та організаційно-управлінська від закладів вищої освіти. Така незалежність дає змогу забезпечити неупередженість процедур акредитації, її прозорість та відкритість.

Дослідники відзначають, що акредитаційні організації також змушені проходити процедури власної акредитації в урядових чи неурядових організаціях. Поряд з цим основним елементом незалежності є процедура формування та визначення експертів для проведення акредитаційної перевірки діяльності закладів вищої освіти. А. Шевцов та Н. Подольчак (2015) зазначають, що експерти в США часто не є представниками академічного середовища, тобто вони можуть бути успішними менеджерами підприємств, функціонерами громадських організацій, підприємцями, юристами, представниками інших професій, які пройшли необхідний рівень навчання, а також за своїми моральними принципами можуть та хочуть виконувати обов'язки експертів. Цікавим є той факт, що практично у всіх акредитаційних організаціях як регіональних, так і національних експерти, які залучені до виїзної перевірки працюють на громадських засадах. Дослідники наголошують, що в жодній із акредитаційних організацій у США не має проблем із формуванням груп незалежних експертів. Іншим відмінним аспектом є велика кількість акредитаційних установ, які змушені конкурувати між собою, що стимулює їх активно впроваджувати не тільки контролюючі функції, але й допоміжні для закладів вищої освіти та маркетингові. Акредитаційні організації надають інформацію при самооцінюванні, як виконати встановлені стандарти, проводять тренінги для експертів та зацікавлених груп, які дають змогу підвищити кваліфікаційний рівень у сфері діяльності та управління закладом вищої освіти, відповідають на поточні запити адміністраторів закладів вищої освіти щодо розв'язку проблемних питань із підвищення якості освіти (Шевцов, Подольчак, 2015).

Члени консорціуму проекту QUAERE за результатами вивчення практики акредитації у країнах Європейського Союзу розробили методичні реко-

мендації щодо акредитації освітніх програм вищої освіти України (Бугров та ін., 2018). Відповідно до зазначених рекомендацій метою акредитації визначено оцінювання освітньої програми на предмет її відповідності стандарту освіти, а також спроможності закладу освіти забезпечити досягнення здобувачами освіти передбачених в освітній програмі результатів навчання (Бугров та ін., 2018, с. 11). Як зазначають розробники, акредитація освітніх програм та інституційна акредитація мають вирішити три основних завдання (с. 11): 1) допомогти закладу вищої освіти визначити сильні та слабкі сторони освітньої програми та/або (у випадку інституційної акредитації) системи забезпечення якості й розробити конкретні заходи щодо їх удосконалення; 2) визначити відповідність освітньої програми встановленим вимогам; 3) надати всім зацікавленим сторонам (здобувачі освіти та їх представники, роботодавці, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, місцеві та територіальні громади тощо) інформацію про якість освітніх програм і надійність забезпечення якості у закладі вищої освіти.

Основні запропоновані в рамках проекту зміни підходів до процесів акредитації передбачають (Бугров та ін., 2018, с. 7–8): зміну орієнтації акредитаційних процедур із контрольної на моніторингово-консультаційну; розгляд освітньої програми як єдиного цілого; максимальну прозорість, демократичність і зрозумілість процедур акредитації для всіх учасників; відбір кандидатур експертів, яких залучають до акредитаційних процедур через відкритий конкурс; застосування запобіжних заходів для виникнення конфлікту інтересів серед членів експертних груп; створення системи морального та адміністративного покарання експертів у випадку порушення ними академічної етики; включення до експертної групи не лише фахівців, які забезпечують підготовку за подібними програмами в інших закладах вищої освіти, але й представників ринку праці та здобувачів освіти; передування оглядовому візиту експертної групи дистанційного ознайомлення із самозвітом освітньої програми, публічною інформацією про заклад вищої освіти та його підрозділи; спілкування експертів упродовж оглядового візиту із робочою групою програми, викладачами, адміністрацією, здобувачами вищої освіти, випускниками та соціальними партнерами; формування заключного звіту про оцінювання програми після оглядового візиту й поза межами закладу вищої освіти; гідну оплату праці експертів.

На думку С. Свіжевської (2012), ліцензування та акредитація мають загальну мету процедур – намагання забезпечити якість вищої освіти, та загальну рису – використання вимог та показників, що визначають потенціал та ефективність діяльності закладів вищої освіти з надання освітніх послуг. Дослідниця наголошує, що ізольованість та відсутність взаємозалежності процедур зменшує ефективність контролю якості надання освітніх послуг закладами вищої освіти. С. Свіжевська виокремила протиріччя практики з питань оцінювання діяльності при ліцензуванні та акредитації закладів вищої освіти: 1) невизначеність резерву ліцензованого прийому та граничного контингенту студентів закладу вищої освіти. Дослідниця зазначає, що заклади вищої

освіти прагнуть збільшити контингент студентів з метою одержання фінансових ресурсів, але відсутність обмежень щодо ліцензованого обсягу прийому та контингенту студентів негативно впливає на якість навчання через необхідність реалізації освітнього процесу в декілька змін, обмеження доступу до інформаційних ресурсів; 2) неможливість реалізації за юридичними чинниками ліцензійних умов щодо кадрового забезпечення. Формування кадрового забезпечення можливе після одержання ліцензії та початку навчального року і має бути адекватним контингенту студентів та навчальному навантаженню. Контроль кадрового забезпечення навчального процесу та якості надання освітніх послуг має бути щорічним; 3) відсутність контролю якості надання освітніх послуг впродовж терміну дії ліцензії. При негативному результаті акредитації студенти позбавлені можливості одержати диплом про вищу освіту. Виконання ліцензійних умов має здійснюватись щорічно.

Щодо основних протиріч практики з питань оцінювання діяльності при акредитації закладів вищої освіти, то С. Свіжевська (2012) виокремила такі: 1) недосконалість засобів діагностики рівня сформованості компетенцій випускників. Програми навчальних дисциплін розробляються як стандарти закладу вищої освіти, що заважає розробці засобів централізованого контролю; 2) відсутність контролю державної атестації випускників (фактично рівень сформованості компетенцій випускника не визначається). Акредитація напряму чи спеціальності здійснюється як правило до завершення теоретичного навчання, що не дає можливості перевірити її відповідність стандартам вищої освіти. Результати державної атестації фактично залишаються поза увагою; недосконалість критеріїв оцінки рівня наукової діяльності закладу вищої освіти як обов'язкової складової. Роль закладів вищої освіти як громадського та наукового центру при акредитації не враховується. Існують приклади акредитації на IV-й рівень закладів вищої освіти, що не здійснюють наукову діяльність; 3) невідповідність акредитаційних вимог до показників кадрового забезпечення навчального процесу чинним нормативам, що затверджені Кабінетом міністрів України. Кадрове забезпечення навчального процесу визначається кількістю посад науково-педагогічних працівників і залежить від контингенту студентів, форми навчання та напряму підготовки.

Подолання протиріч практики дослідницею пропонується через наступні заходи (Свіжевська, 2012): упорядкування показників та індикаторів діяльності закладу вищої освіти з метою створення єдиної системи ліцензування та акредитації; формування уніфікованої інформаційної бази оцінювання потенціалу та результативності діяльності закладів вищої освіти для процедур ліцензування та акредитації на основі систематичності та прозорості контролю забезпечення якості вищої освіти; оприлюднення інформаційної бази показників та індикаторів діяльності на сайтах закладів вищої освіти; контроль достовірності показників діяльності закладів вищої освіти органами управління вищою освітою та незалежними агенціями; уніфікація методології оцінювання потенціалу та результативності при процедурах ліцензування та акредитації;

адаптація стандартів вищої освіти до системи ліцензування та акредитації.

Досліджуючи проблему ліцензування, атестації та акредитації закладів освіти в системі управління якістю, В. Вікторов (2006) зазначає, що поняття «ліцензування» пов'язане з наданням дозволу закладам освіти на проведення того чи іншого виду освітньої діяльності (с. 20). Багаторічний досвід діяльності ДАКу, як вважає дослідник, засвідчує низку суперечностей і зловживань як з боку посадових осіб, відповідальних за організацію цього процесу, так і з боку «здобувачів ліцензій». Досить частими у цьому процесі стали приписки («мертвих душ» професорсько-викладацького складу, навчальних площ, комп'ютерної техніки, засобів навчання, навчальної літератури тощо). Популярною темою засобів масової інформації стала тема хабарництва, пов'язаного з наданням ліцензії. Теоретично та практично ця проблема залишається невизначеною. Порядок надання ліцензій потребує суттєвого вдосконалення (Вікторов, 2006, с. 20–21). В. Вікторов (2006) наголошує, що оцінювання зовнішніх параметрів освітньої системи впливає на прийняття управлінських рішень на рівні локальних, місцевих і регіональних освітніх систем та держави загалом. За результатами ліцензування, атестації та акредитації закладів освіти визначається їх атестаційний рейтинг, здійснюється оптимізація мережі закладів освіти, оцінювання соціальної, педагогічної та економічної ефективності функціонування різних освітніх систем тощо (с. 21).

В Україні, як зазначає Н. Жигочька (2002), актуальним є державне та громадське управління якістю освітніх послуг. У процесах ліцензування та акредитації закладів вищої освіти відбувається експертне оцінювання та забезпечується державна гарантія якості навчальних програм. Актуальним для підтримки прийняття рішень стосовно ліцензування й акредитації закладів вищої освіти та зниження ступеня суб'єктивізму оцінок є застосування такої методики та математичної моделі, що дозволяють обчислити інтегральну кількісну оцінку ступеня ризику несприятливих відхилень від нормативних значень показників оцінювання (Жигочька, 2002, с. 15–16). Така модель враховує ефект синергізму, дозволяє уникнути нівелювання як високих, так і низьких нормалізованих кількісних значень окремих деталізованих показників у визначенні інтегрованого показника рейтингової оцінки якості освітніх послуг закладів вищої освіти (с. 11). Н. Жигочька (2002), використовуючи теорію рейтингового управління та метод аналізу ієрархій, а також сформовану систему показників, що відбивають різні грані якості освітньої діяльності закладів вищої освіти, пропонує наступний алгоритм рейтингової оцінки якості освітніх послуг (с. 10): 1) формування багаторівневої ієрархічної структури, що містить на верхньому рівні інтегрований показник рейтингового оцінювання якості освітніх послуг, на наступних – часткові критерії (блоки показників). На найнижчому рівні ієрархії розташовані деталізовані показники; 2) побудова матриць попарних порівнянь елементів розробленої структури, що знаходяться на кожному рівні ієрархії (окрім інтегрованого) з погляду критерія безпосередньо вищого рівня; 3) вибір, реалізація методів експертних

оцінок та їх раціональне комбінування задля зниження суб'єктивізму в обчисленні вагових коефіцієнтів елементів ієрархічної структури (окрім інтегрованого); 4) обчислення кількісних значень вагових коефіцієнтів деталізованих показників якості освітніх послуг та їх нормалізація; 5) обчислення інтегрованого показника рейтингової оцінки конкретного закладу вищої освіти, тобто значень згідно з якими здійснюється впорядкування об'єктів досліджуваної множини.

Важливе значення у сфері ліцензійної діяльності відіграє державний контроль, який, як вважає С. Вітвіцький (2004), за своїм характером має зовнішню спрямованість (с. 9). Об'єкти державного контролю у сфері ліцензійної діяльності дослідник розглядає як суспільні відносини, які виникають, змінюються та припиняються у сфері діяльності органів контролю за дотриманням загальнообов'язкових ліцензійних правил. С. Вітвіцький (2004) виділяє три групи об'єктів державного контролю у зазначеній сфері (с. 9–10), це – суспільні відносини щодо: 1) дотримання встановлених законами й іншими нормативними правовими актами правил (порядку) здійснення того або іншого виду діяльності; 2) дотримання встановлених вимог (стандартів) за якістю і властивостями товарів та послуг, а також відповідності товарів (послуг) оголошеним властивостям; 3) дотримання фізичними та юридичними особами відповідних обов'язків у сфері здійснення ліцензованих видів певної діяльності, покладених на них законами або іншими нормативними правовими актами.

Серед основних принципів державного контролю у сфері ліцензійної діяльності вчений виокремлює такі (с. 10): 1) принцип законності, реалізація якого спрямована на захист прав учасників правовідносин з державного контролю у сфері ліцензійної діяльності шляхом суворого дотримання норм чинного законодавства контролюючими органами (їх посадовими особами); 2) принцип коректності: уособлює моральний бік контрольної діяльності; 3) принцип централізму (субординації у службових відносинах): передбачає чітку вертикаль та підпорядкованість за предметом контрольної діяльності контролюючих органів, обов'язковість для нижчестоящего органу рішення, котре прийняте вищим органом; 4) принцип плановості, реалізація якого забезпечує чітку, послідовну роботу за різними складовими контролю: за об'єктом контролю, напрямками (предметом), суб'єктами контролю; 5) принцип дієвості, зміст якого полягає у проведенні контрольних дій у процесуальному порядку, визначеному чинним законодавством; 6) принципи професіоналізму, науковості, об'єктивності та повноти: взаємодоповнюють одне одного та означають необхідність забезпечення фаховості та компетентності контролера, що виявиться через об'єктивність підходу до проведення контрольних дій.

Н. Сафонова (2005) виокремила недоліки структури управління системою вищої освіти в процесі ліцензування та акредитації, зокрема такі: галузева приналежність закладів вищої освіти; їх підпорядкованість в одному регіоні різним міністерствам; незначні обсяги державних замовлень; низька спеціалізація навчальних програм тощо. Все це показало нагальну необхідність проведення карди-

нальних змін у ліцензійно-акредитаційній системі закладів вищої освіти. Дослідниця зазначає, що ліквідацією зазначених та багатьох інших проблем займається на сучасному етапі Міністерство освіти і науки України (с. 13).

О. Панич (2014), вивчаючи проблему акредитації та перспектив університетського розвитку в Україні, запропонувала рекомендації стосовно акредитації закладів вищої освіти, які, на думку дослідниці, є нагальними та необхідними в ході імплементації реформи вищої освіти. Отже, серед рекомендацій дослідниці варто виокремити такі: 1) необхідно змінити загальний підхід до акредитації: замість репресивно-регулятивного на консультаційно-аналітичний, орієнтований на допомогу закладам вищої освіти в розвитку та постановці стратегічних цілей. Акредитація повинна дати відповідь на питання: які мають бути критерії оцінювання цих механізмів; 2) децентралізувати процес акредитації, зробити його добровільним і віддати приватним або громадським акредитаційним агенціями (професійним, регіональним, академічним асоціаціям тощо), які може, у свою чергу, акредитувати держава або Національне агентство з якості освіти. Це уможливить встановити більш рівноправні, партнерські стосунки між закладами вищої освіти, акредитаційними агенціями та іншими стейкхолдерами; 3) відмовитися від детальної регламентації у сфері акредитації. Максимально спростити стандарти, за якими проводиться оцінювання, та вимоги до освітнього процесу, більше уваги приділити принципам оцінювання і орієнтації на результати вищої освіти.

Висновки. Таким чином, узагальнення напрацювань українських вчених і практиків дозволило зробити такі висновки:

- процедура акредитації є основною процедурою у сфері вищої освіти, яка поряд із процедурою ліцензування освітньої діяльності закладу вищої освіти становить основу механізму регламентації діяльності установи та системи забезпечення якості вищої освіти в Україні;
- вивчення розвитку ліцензійно-акредитаційного процесу за часів незалежності України (Н. М. Сафонова) показав, що в Україні склалася практика ліцензування і акредитації закладів вищої освіти;
- європейський вектор розвитку України дозволив членам консорціуму проекту QUAERE за результатами вивчення практики акредитації у країнах Європейського Союзу розробити методичні рекомендації щодо акредитації освітніх програм вищої освіти України, які мають вагомий значення для приєднання України до європейського простору вищої освіти;
- в Україні актуальним є державне та громадське управління якістю освітніх послуг (Н. В. Жигочка). У процесах ліцензування та акредитації закладів вищої освіти відбувається експертне оцінювання та забезпечується державна гарантія якості навчальних програм;
- важливе значення у сфері ліцензійної та акредитаційної діяльності відіграє державний контроль.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні зарубіжного досвіду ліцензування і акредитації закладу вищої освіти.

Література

- Акредитація освітніх програм (за матеріалами проекту QUAERE): методичний посібник / В. А. Бугров, А. П. Гожи́к, Д. В. Щеглюк та ін. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2018. 74 с.
- Вікторов В. Г. Регулювання якості освіти як філософсько-освітня проблема: автореф. дис. ... докт. філософ. наук: 09.00.10 – філософія освіти. Київ, 2006. 32 с.
- Вітвіцький С. С. Державний контроль у сфері ліцензійної діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 – теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Харків, 2004. 17 с.
- Головій Л. В. Організаційно-правові засади надання освітніх послуг вищими навчальними закладами України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Київ, 2010. 19 с.
- Губерська Н. Л. Акредитація освітньої програми як вид адміністративної процедури у сфері вищої освіти в Україні. *Науковий вісник Академії муніципального управління: Серія «Право»*. 2015. Вип. 1. Ч. 1. С. 90–96.
- Жигоцька Н. В. Моделювання, оцінка та менеджмент якості освітніх послуг: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.03.02 – економіко-математичне моделювання. Київ, 2002. 20 с.
- Панич О. Акредитація і перспективи університетського розвитку: зауваження до реформи вищої освіти в Україні. 2014. URL: <http://www.fulbright.org.ua/uk/news/187/Panych.html> (дата звернення: 28.09.2019).
- Сафонова Н. М. Реформування системи вищої освіти в Україні (90-ті рр. XX – початок XXI ст.): історичний аспект: автореф. дис. ... канд. істор. наук: 07. 00. 01 – історія України. Луганськ, 2005. 22 с.
- Свіжевська С. А. Суспільно-державна акредитація ВНЗ: шляхи впровадження, критерії, експертиза. *SWorld*. 2012. Вип. 4. Т. 18. С. 63–67.
- Супрун В. В. Акредитація як механізм інноваційного стимулювання підготовки кадрів для ринкової економіки: автореф. дис. ... наук. ступеня канд. екон. наук: 08.02.02 – Економіка та управління науково-технічним прогресом, інвестиційні та інноваційні процеси. Донецьк, 1999. 19 с.
- Шевцов А. Г., Подольчак Н. Ю. Акредитація ВНЗ та діяльність акредитаційних організацій у Сполучених Штатах Америки. Львів: Львівська політехніка, 2015. 70 с.

References

- Bugrov, V. A., Gozhik, A. P., Sheglyuk, D. V., Vashenko, Yu. V., Hrucka, O. V., Pizhik, A. M. ... Shubina, O. V. (2018). *Akreditaciya osvithnih program (za materialami proektu QUAERE): metodichnij posibnik [Accreditation of educational programs (based on the QUAERE project): a guide]*. Kyiv, Ukraine: VPC «Kiyivskij universitet» (ukr).
- Viktorov, V. G. (2006). *Regulyuvannya yakosti osviti yak filozofsko-osvityanska problema [Education Quality Regulation as Philosophical and Social Problem]: Extended abstract of Doctor's thesis: 09.00.10 – Philosophy of Education*. Kyiv, Ukraine (ukr).
- Vitvickij, S. S. (2004). *Derzhavnij kontrol u sferi licenzijnoyi diyalnosti [State control in the sphere of licensing activities]: Extended abstract of candidate's thesis: 12.00.07 – Administrative Law and Process; Financial Law; Information Law*. Kharkiv, Ukraine (ukr).
- Holoviy, L. V. (2010). *Organizacijno-pravovi zasadi nadannya osvithnih poslug vishimi navchalnimi zakladami Ukrayini [Organizational and legal principles of providing educational services by Higher Educational Institutions of Ukraine]: Extended abstract of candidate's thesis: 12.00.07 – Administrative Law and Process; Financial Law; Information Law*. Kyiv, Ukraine (ukr).
- Huberska, N. L. (2015). *Akreditaciya osvithnoyi programi yak vid administrativnoyi proceduri u sferi vishoyi osviti v Ukrayini [The accreditation of educational program as administrative procedure in ukraine system of higher education]*. *Naukovij visnik Akademiji municipalnogo upravlinnya: Seriya «Pravo»*, 1 (1), 90–96 (ukr).
- Zhygotska, N. V. (2002). *Modelyuvannya, ocinka ta menedzhment yakosti osvithnih poslug [Modeling, evaluation and administration of educational services quality]: Extended abstract of candidate's thesis: 08.03.02 – Economic and mathematical modeling*. Kyiv, Ukraine (ukr).
- Panich, O. (2014). *Akreditaciya i perspektivi universitetskogo rozvitku: zauvazhennya do reformi vishoyi osviti v Ukrayini [Accreditation and Prospects for University Development: Remarks on Higher Education Reform in Ukraine]*. Retrieved from <http://www.fulbright.org.ua/uk/news/187/Panych.html> (ukr).
- Saphonova, N. M. (2005). *Reformuvannya sistemi vishoyi osviti v Ukrayini (90-ti rr. XX – pochatok XXI st.): istorichnij aspekt [Reforming the system of higher education in Ukraine (the 90-ties of the XXth and at the beginning of the XXIst century)]: Extended abstract of candidate's thesis: 07.00.01 – History of Ukraine*. Luhansk, Ukraine (ukr).
- Svizhevska, S. A. (2012). *Suspilno-derzhavna akreditaciya VNZ: shlyahi vprovadzhennya, kriteriyi, ekspertiza [Social and State University Accreditation: Ways of Implementation, Criteria, Examination]*. *SWorld*, 4 (18), 63–67 (ukr).
- Suprun, V. V. (1999). *Akreditaciya yak mehanizm innovacijnogo stimulyuvannya pidgotovki kadriv dlya rinkovoyi ekonomiki [Accreditation as a mechanism for innovative stimulation of training for the market economy]: Extended abstract of candidate's thesis: 08.02.02 – Economics and management of scientific and technological progress*. Donetsk, Ukraine (ukr).
- Shevtsov, A., Podolchak, N. (2015). *Akreditaciya VNZ ta diyalnist akreditacijnih organizacij u Spoluchenih Shtatah Ameriki [High school accreditation and activities of accreditation organizations in the United States of America]*. Lviv, Ukraine: Lvivska politehnika (ukr).

ЛИЦЕНЗИРОВАНИЕ И АККРЕДИТАЦИЯ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ: ПОТЕНЦИАЛ И ЭФФЕКТИВНОСТЬ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Сысоев Алексей,
кандидат экономических наук, доцент,
Киевский международный университет,
ул. Львовская, 49, 03179 Киев, Украина

В статье осуществлено обобщение наработок украинских ученых и практиков, которые изучали процессы лицензирования и аккредитации высшего учебного заведения как процессы, характеризующие потенциал и эффективность деятельности учреждения; показано, что процедура аккредитации является основной процедурой в сфере высшего образования и наряду с процедурой лицензирования образовательной деятельности учреждения высшего образования составляет основу механизма регламентации деятельности учреждения и системы обеспечения качества высшего образования в Украине; проанализированы этапы развития лицензионно-аккредитационного процесса за время независимости Украины (Н. Сафонова); сделан вывод, что в Украине сложилась практика лицензирования и аккредитации высших учебных заведений; раскрыто содержание методических рекомендаций по аккредитации образовательных программ высшего образования Украины, которые были разработаны членами консорциума проекта QUAERE по результатам изучения практики аккредитации в странах Европейского Союза; сделан вывод о важности эффективного управления процессами лицензирования и аккредитации высшего учебного заведения, а также подчеркнута значимость государственного контроля в сфере лицензионной и аккредитационной деятельности.

Ключевые слова: аккредитация; высшее учебное заведение; лицензирование; управления процессами лицензирования и аккредитации высшего учебного заведения; этапы развития лицензионно-аккредитационного процесса.

LICENSING AND ACCREDITATION OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: POTENTIAL AND EFFICIENCY OF ACTIVITIES

Sysoiev Oleksii,
PhD (Economy), Associate Professor,
Kyiv International University,
49 Lvivska Str., 03179 Kyiv, Ukraine

The article summarizes the achievements of Ukrainian scientists and practitioners who have studied the processes of licensing and accreditation of a higher education institution as processes that characterize the potential and effectiveness of the institution's activities; it is shown that the accreditation procedure is the main procedure in the field of higher education, which, together with the procedure for licensing the educational activity of a higher education institution, forms the basis of the mechanism of regulation of the activity of the institution and quality assurance system of higher education in Ukraine. It is emphasized that the purpose of accreditation is to evaluate the educational program in terms of its compliance with the educational standard, as well as the ability of the educational institution to ensure the achievement of the educational results stipulated in the educational program of the educational program. The stages of development of the licensing and accreditation process during the independence of Ukraine (N. Saphonova) are analyzed; it is concluded that the practice of licensing and accreditation of higher education institutions has developed in Ukraine. Foreign experience of accreditation of higher education institutions is analyzed and a comparison of this procedure in the USA and Ukraine is made. The contents of the methodological recommendations for accreditation of higher education programs in Ukraine, developed by the members of the QUAERE project consortium as a result of the study of accreditation practice in the European Union countries, are revealed. The conclusion was made about the importance of effective management of the processes of licensing and accreditation of a higher education institution, and the importance of state control in the sphere of licensing and accreditation activities was emphasized. The necessity to change the orientation of accreditation procedures from control to monitoring and consulting was proved.

Key words: accreditation of higher education institution; licensing; managing the licensing and accreditation of higher education institutions; stages of development of the licensing and accreditation process.

Стаття надійшла до редакції 01.10.2019
Прийнято до друку 28.11.2019